

ljivi vojaški in ideološki smoter, je komisarju Jeremiji njena eksistencialna in moralna cena irelevantna, kar med drugim zlasti določno izpričujejo njegove besede Bernardu, ki smo jih delno že navedli na začetku pričujočega poglavja in ki se v celoti glasijo: »Bernard, mi smo pač material, ki mora pogoreti, da kotel zavre. Nič bolj patetična ni naša usoda. Goreti — zgoreti, nič več ne zahteva zgodovina.« Iz teh besed, ki dovolj jasno opredeljujejo objektivni pomen eksistencialnega v revolucionarnem gibanju, sledi, da moramo figuro komisarja Jeremije razumeti kot vrhovno vlogo ali funkcijo tistih objektivnih, praktičnih smotrov, ki jih zasleduje revolucija v svojem konkretnem, vojaškem dogajanju in katerih neposredna vsebina je potemtakem v prvi vrsti operativna, posebni eksistencialni ali »osebnostni« obseg te vloge pa moramo »postaviti v oklepaje« ali kar eliminirati, se pravi misliti ga docela spojenega z omenjeno objektiviteto. To hkrati pomeni, da v tej zvezi tudi ni mogoče govoriti o tragičnosti, ki smo jo zasledili v drugih usodah, eksistencialno navzočih v revolucionarnem gibanju in z njim totalno zvezanih.

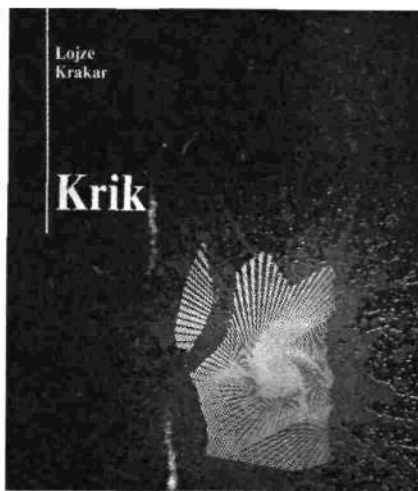
(Konec prihodnjič)

KRONIKA

KNJIŽEVNOST

LOJZE KRAKAR, KRIK

Lojze Krakar je ena najzanimivejših postav naše povojne lirike. Medtem ko v njegovi prvi pesniški zbirki *V vzponu mladosti* (1949) močno prevladuje graditeljski zanos prvih povojnih let, pa vse naslednje zbirke, *Cvet pelina* (1962), *Med iskalci biserov* (1964), *Umrite, mrtvi* (1965), *Noč*, daljša od upanja (1966) temeljijo na drugačni, skoraj nasprotni pesniški ideji. Krakar začetnik, Krakar v vzponu svoje mladosti je proslavljal življenje in novega človeka do takšne mere, da je že presegal stvarne poetične norme, in to navzlic temu, da je iz koncentracijskega taborišča prinesel v to »novo življenje« težko osebno travmo. Na to, da je bila divergenca med zanosom in travmo oziroma konflikt med njima resničen Krakarjev problem, predvsem kaže dejstvo, da se pesnik dobrih deset let po prvi, za takratne razmere dokaj

uspešni ediciji, ni mogel odločiti za izdajo nove zbirke. Mimo njega so šli tudi takšni važni premiki v naši poeziji, kot so bile *Pesmi štirih leta 1953*. Ta pesnikov zgovorni molk potrjuje domnevo, da je v tem, za pesnika vsekakor dolgem razdobju,

razčiščeval to svojo osebno in pesniško dilemo in se vračal k sebi, k svoji travmi in k vsem tistim pesniškim idejam, ki so zanj vendarle prvinske.

Očitno se je njegova pesniška misel povzpela do mladosti, ki je bila ali ki naj bi bila »lepa kakor cvet«, le pod vplivom dobe, okolja in naše splošne ideološke zagnanosti, a na dnu njegovih občutij je vendarle ždela tista njegova resničnost, ki je v naslednjih zbirkah tako neposredno spregovorila. Zadnja njegova zbirka, Krik, prinaša širši izbor iz teh zadnjih zbir in nekaj novih pesmi. Tako se nam Krakar tu predstavlja v svoji nepotvorjeni podobi, predstavlja na široko, v raznovrstnih formalnih in tematskih različnostih, v svojih najglobljih in uležanih pesniških občutkih.

Krakarjevo pesniško osveščenje, kot se nam kaže v pričujočem izboru, se začenja z nekaterimi direktnimi izrazi ogorčenja in z melanholijo, ki ima tudi že družbene vzroke. A ta melanholija se večinoma še ne vzpenja do večjih spoznavnih razsežnosti, pač pa izvira iz trpke zavesti o čisto vsakdanjih krivicah in iz prirodne, toda neuresničljive težnje po dobroti našega sveta (Zimska nedelja, Kolodvorska restavracija, Proda se pesnik). Ob teh izpovedih stopa v ospredje pesnikovo nezadovoljstvo s konkretno stvarnostjo, s tistimi skritimi silami, ki nepravilno delijo stanovanja, dopuščajo, da so ljudje lačni in nesrečni, vrednotijo družbeno delo na koristno in nekoristno, a vendar je ta Krakarjeva ogorčenost za sedaj še toliko osebna in priložnostna, da kot pesniška izpoved ne pomeni dosti več kot odločen prelom s tisto vero, ki mu je nekoč, v vzponu mladosti, narekovala tako vznesene verze. Zato pa pesnik zdaj, ob tej imanentni skepsi in otožnosti, ki se neredko sprevrže tudi v bes, tem večji pomen daje erotiki, ki nas

edina lahko še iztrga iz obupa sive vsakdanjosti. Erotika mu ni samo čustveno zadoščenje in lepota, ampak mu je mnogo več; mu je naravnost odrešujoče doživetje in nasprotni pol v razmerju do mračne brezizhodnosti.

Odkar imam tebe, spet vem, da je
luč,
ko tebe objamem, kot morje
brezbrežen
objamam ves svet in ves zvezdnati
krog,
in zate nekomu globoko hvaležen
sem pravkar ujel se, da molim,
o bog.

Do takšne pomembnosti se Krakarjeva erotika pozneje nikjer več ne povzpne, zakaj čimbolj se pesnikova melanholija razširja v kozmično bolečino sodobnega človeka, tembolj postaja tudi erotika le del, ne najvažnejša postavka, ampak samo del njegovega subjekta.

Naslednje pesmi, vzete iz zbirke Med iskalci biserov, dalje razširjajo in poglobljajo pesnikovo mučno dojemanje sveta. Nekdanji mladostni zanos je že padel v drugo skrajnost, sedaj trdovratno sedi tu in se ne more več dvigniti. Pesnik postaja utrujen, celo iskanje biserov mu daje samo še relativne možnosti za srečo, zakaj predobro se zaveda, da tudi biseri nimajo trajne vrednosti, da prav tako morejo umreti, kot je nekoč umrla prva velika pesnikova vera. (Iskati bisere — čemu?) In zdaj, ko se njegove veje »lomijo od zrele trpkosti«, tudi ni več možnosti za drugačno vrednotenje stvari, njegovo notranje stanje je povsem pripravljen na tisto popolno kapitulacijo, ko vse slutnje o sreči za vedno izginejo.

Nekega dne bomo v morju zgoreli
kakor v bencinu. Preveč smo hoteli.

Ta njegov strah ponekod dobiva še določnejše, prav apokaliptične pride.

...in gobast dim in črna skrepenelost ostali bosta bogu od sveta.

Krakarjeve pesmi iz tega razdelka se torej gibljejo na dnu težkih spoznanj o človekovih nemogućnostih, četudi vsi izhodi še vedno niso zaprti. Neka imanentna volja po iskanju pesniku vendarle še ostane, a to iskanje se zavestno ogiblje visokotelečnih iluzij, ampak se omejuje na stvari, ki nam ob podiranju umetno narejenih predstav o harmoničnosti ter pravičnosti našega sveta in prirojenega hrepenenja po lepem in dobrem pomenijo poslednje, toda nič več varljivo zatočišče. In tako pesnik končno pristane na tisto preprosto, toda etično trdno resničnost, kjer mu je mogoče pogovarjati se z mravljami in prisluškovati petju škržatov. Ta vrnitev k naravnim stvarim pa seveda pesniku približa tudi zaključno in najbolj naravno dejanje človeškega življenja — smrt. Vse ribe in polipi, alge in krti imajo v pesmih simbolni pomen nečesa, kar stalno preži na svoj človeški plen. In najbrž ni naključje, pač pa pesnikova zavestna odločitev, da zadnja pesem tega razdelka nosi naslov Smrt.

To Krakarjevo stanje pa navzlic mrakobnosti in uničenim možnostim še vedno ostaja bojevito in angažirano v odnosu do sveta. Vse bistvo njegovega čutenja se trdovratno upira odtujenosti. Pesnik je toliko pogumen, da odkrito izraža in opredeljuje svoje osebne travme in da razločno začrtuje svoje upe in strahove. Potemtakem je skoraj logično, da se v tem deziluzionističnem stanju spet pojavljajo spomini na huda pesnikova doživetja iz koncentracijskega taborišča. Vendar so ti spomini čisto sodobni, spet angažirani, sučejo se v

širokem krogu pesnikovih etičnih predstav. Njegovo ogorčenje se prek taboriščne grozote razrašča v odpor do vse zgodovine in do sodobnosti, ko so naše misli še vedno »preveč podobne nožem.« Kljub tematski oddaljenosti so te taboriščne pesmi, ponatisnjene iz zbirke Umrite mrtvi, organsko povezane z osnovno Krakarjevo pesniško idejnostjo ter pomenijo vsebinsko dopolnitev njegovim obtožbam.

Z vsemi temi pesmimi si je Krakar že utrdil temeljna ustvarjalna izhodišča in vse naslednje pesmi pomenijo le še variacije na te bistvene spoznave. Novo poživilo daje pesmim spoznavanje zahodnoevropskega družbenega razpoloženja. V razdelku Noč, daljša od upanja zavzemajo dobršen del pesmi iz pariškega miljeja, ki hkrati prinašajo v zbirko nove stilne elemente. Beseda v širokih lokih sega v brezčasnost in brezprostornost, a v bistvu ostaja izraz nespremenjene pesnikove avtentičnosti. Tudi v tem razdelku je pesniku vse jekleno, pesek v čevljih naj bo praprotno seme, namesto kresnic v srcu nas obdaja neonsko migotanje, naše stoletje je stoletje stoglavih psov, na naših otarjih nam raste osat. Dovolj očiten revolt proti jekleni civilizaciji in spričo vsega tega je dovolj razlogov za to, da se pesnikova bolečina zglašuje, v krik in v globoko skepso.

Besedo človek pa bomo morali
iskati
v kakšnem starem, zelo starem
slovarju,
podobnem samotni stoletnega meniha,
toda razlage ne bomo več razumeli.

V tem jeklenem svetu sta nam predvsem potrebna pogum in upanje, a namesto tega smo deležni mračnih slutenj dokončnega konca in tudi naša zelena dolina se je odmaknila v nikdar več dosegljivo fatamorgano.

Pesnik je v teh verzih tako kot še nikjer prej izrazil tisto široko, kozmično melanholijo, kakršna se poraja v zenitu zrelosti in v območju mednarodnih razgledov. Sicer je stilna podoba teh pesmi manj dostopna in vzbuja pomislek, da se Krakarju bolj prilega tradicionalna pesniška beseda, vendar je le treba poudariti, da je razdelek Noč, daljša od upanja rezultat najbolj bistvenih dilem naše razklane sodobnosti in hkrati vrhnja ravnina Krakarjeve pesniške osebnosti.

Zadnje poglavje z naslovom Nove pesmi prinaša nekatere novejšje Krakarjeve stvaritve. Pesnik ostaja v glavnem na tisti izpovedni ravnini, ki jo je gradil v prejšnjih štirih zbirkah, le da je tu že mogoče čutiti neko razdaljo od usodnih prelomnic in spoznanj, ki so nekoč pesnika tako globoko pretresla. Nekatere od pesmi v tem razdelku izzvenijo kot rezultat vseh tistih pretresov in so skorajda manj osebne in bolj reflektivno obarvane (Neodpustljiva radost spočenjavanja, Gozd, Vladar, Sveti Peter brez ključev, Okno, Lasje, Miza, Riba). Pesnik večkrat razmišlja v množinski obliki, kot bi namenoma hotel protestirati v imenu vse svoje generacije.

... naj k hudiču gre vsak, ki bi hotel nas še kdaj osrečiti.

Ali:

... vsaj na vislicah spregovorimo s človeškim jezikom, ne z mukanjem.

Pesnikova podoba postaja nekoliko bolj harmonična, mladostno vijuganje se polagoma, prav počasi umirja v zreli odpovedi, v skepsi, ki se zdaj čisto dokončno ne bo mogla več dvigniti v prazno upanje. Vendar bi bilo zgrešeno, če bi zaradi teh ugotovitev, ki so bolj vtis kot neomajna trditev, skušali predvidevati Krakarjevo pomirjenje s seboj in s svetom. Nasprotno: tudi v teh novih pesmih Krakar z žgočo besedo posega v našo aktualnost in je potemtakem še ravno tako živ kot v poldnevu svojega ustvarjanja.

Na splošno je zbirka Krik zaokrožen resumé Krakarjevega pesniškega snovanja. Nove stilne in izrazne smeri zadnjih dveh desetletij tudi pri njem niso ostale čisto brez odmeva, a oblikovna raznolikost niti ne moti, zakaj Krakarju je še vedno primarna izpoved, medtem ko mu je oblika manj važna posoda in tako nje dekorativnost ni tisto, kar je treba iskati v njegovih pesmih. Drugič pa pesnik tako ves živi s svojim časom, je vedno tako avtentičen in nenarejen, da tudi njegova izrazna svoboda ni svoboda po modi, pač pa dela vtis menjajoče se kuliserije njegovi ekspresivni sili.

Zbirki je Mitja Mejak dodal esej, v katerem razlaga Krakarja kot pesnika in kot predstavnika prve povojne pesniške generacije, tiste generacije, ki so se ji mladostne iluzije tako kruto podirale kot morda nobeni od generacij, kar jih je živelo pred našo jekleno dobo.

Jože Šifrer